

XVIII.1.375

<http://rcin.org.pl>

DOKUMENTA

DO

SPRAW DZIESIĘCINNYCH

W P O L S Z C Z E

Powtore do Druku podane, Przez

W. Imci Xiędza

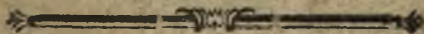
J A N A

P O L A N O W S K I E G O

PROBOSZCZA RZEPINSKIEGO.

W L U B L I N I E

w Drukarni J. K. M. XX. Trynitarzów

Roku 1788.

<http://rcin.org.pl>

*Si non sunt validæ dotes & Pri-
vilegia Majorum & Antecessorum
Nostrorum Ecclesiis collata; cujus
erunt firmitatis illa, aliis Ordinibus,
sub paribus signis, pari atramento
& pelle concessa? SIGISMUNDUS
I. ad Consiliarios Prussicæ. Vol: 1.
Fol: 484.*

XVIII. 1. 375.

DOKUMENTA

DO

SPRAW DZIESIĘCINNYCH
W POLSZCZE

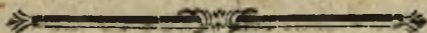
*Z niektórymi wiadomościami i uwagami do
nich potrzebnymi,*

Dla wygod 300. JWW.

DEPUTATOW TRYBUNAŁOW
KORONNYCH.

WW. SĘDZIOW ZIEMSKICH
I GRODZKICH

*Oraz WW. Palestry w tych Magistraturach
stawiącej, krótko zebrane Roku 1779.*

BREVE DE DECIMIS
URBANUS PAPA VIII.
AD FUTURAM REI MEMORIAM.

CUm sicut dilectus filius, Nobilis Vir
„ Georgius OSSOLINSKI, Comes de
„ Teczyn, Charlissimi in Christo Filii No-

„ ftri Vladislai Poloniæ & Sveciæ Regis,
 „ Illustri ad Nos & Apostolicam Sedem
 „ Orator, Nobis nuper exponi fecit, di-
 „ versæ controversiæ, lites, & differentiæ
 „ inter Ecclesiasticos & Nobiles Regni
 „ Poloniæ, occasione solutionis Decima-
 „ rum, sæpè oriantur: Nos licibus, diffe-
 „ rentiis, & controversiis hujusmodi,
 „ quantum cum Domino possumus, obvi-
 „ am ire, paci quæ & quieti Ecclesiastico-
 „ rum, & Nobilium præfatorum, consule-
 „ re volentes, supplicationibus dicti Geor-
 „ gii Comitis, & Oratoris, nomine ejusdem
 „ Vladislai Regis, Nobis super hoc humi-
 „ liter porrectis inclinati; Venerabilibus
 „ Fratribus Archi-Episcopis & Episco-
 „ pis dicti Regni Poloniæ tenore præsen-
 „ tium committimus, & mandamus, ut
 „ compositiones per Ecclesiarum Recto-
 „ res, & Laicos faciendas, super quan-
 „ titatem Decimarum confirmet, vel il-
 „ las approbent de consensu Rectorum,
 „ & ubi non adest illorum consensus,
 „ etiamsi agatur de noyalibus, Ordina-
 „ rius assumptis duobus de suo Capitulo,
 „ una cum illis causam, & Causas, super
 „ compositione facienda cognoscat, ac
 ter-

„ terminet, appellatione remota, ubi De-
 „ cimæ quolibet anno non excedunt
 „ florenos quinquaginta valore earum, &
 „ quatenus excederent dictum valorem,
 „ tunc semel appellare liceat, & appellatio
 „ per Metropolitanum assumptis pariter
 „ duobus de suo Capitulo cognoscatur, &
 „ terminetur, Quatenus vero Metropolita-
 „ nus esset Ordinarius, tunc appellatio
 „ cognoscatur & terminetur per Nuntium
 „ Apostolicum in eodem Regno commo-
 „ rantem, Et quatenus primæ instantiæ ab
 „ eodem Nuntio cognoscerentur, tunc a
 „ septentis dicti Nuntii appellationes,
 „ nullitates, ac in integrum restitutiones
 „ committantur per eundem Nuntium al-
 „ teri Episcopo ejusdem Regni, qui pariter
 „ assumptis duobus de suo Capitulo, insi-
 „ mul cognoscant & terminent. Quod si
 „ contentio erit inter aliquem Episcopum,
 „ & Nobilem, seu Nobiles; tunc causa co-
 „ gnoscatur per Metropolitanum, assum-
 „ ptis pariter duobus de suo Capitulo. Si
 „ vero erit inter Metropolitanum ac Nobi-
 „ lem, seu Nobiles, tunc spectet ad Nun-
 „ tium pro compositione de partium con-
 „ sensu facienda, alias viâ Juris ter-
 „ minanda, ut supra, Decernentes
 præ-

„ præsentēs Literas validas, firmas, &
 „ effeaces existere, & integros effectus
 „ sorti, & obtinere: ac ab omnibus &
 „ singulis, ad quos spectat & pro tem-
 „ pore spectabit, inviolabiliter observa-
 „ ri: irritumque & inane, quidquid secus
 „ super his a quoquam quavis authorita-
 „ te, scienter, vel ignoranter, contige-
 „ rit, attentari, Non obstantibus quibus-
 „ vis Constitutionibus & Ordinationi-
 „ bus Apostolicis ac quarumcunque Ec-
 „ clesiarum, etiam juramento, confirma-
 „ tione Apostolica, vel quavis firmita-
 „ te alia roboratis Statutis, & Consuetu-
 „ dinibus, Privilegiis quoque, Indul-
 „ tiis & literis Apostolicis, in contrarium
 „ quomodolibet concessis, confirmatis,
 „ & innovatis. Quibus omnibus & sin-
 „ gulis eorum tenores, præsentibus pro
 „ sufficienter expressis habentes, illis
 „ alias in suo robore permansuris, hac
 „ vice duntaxat, specialiter, & expresse
 „ derogamus, cæterisque contrariis qui-
 „ buscunque. Datum Romæ, apud San-
 „ ctam Mariam Majorem, sub Annulo
 „ Piscatoris Die 27ma qbris 1634to. Pon-
 „ tificatus Nostri Anno 12mo,

KON.

KONSTYTUCYJE KORONNE.

2635. Vol. 3tio. fol. 857. tit. Kompozy-
 cya o Dziesięciny. „ Uspokajając różnicę,
 „ która między Stanem Szlacheckim a
 „ Duchownym, o Dziesięciny Dobr Szla-
 „ checkich (gdyż z Maiętności Naszych,
 „ według dawnego zwyczaju, sine ulla
 „ contradictione Dzierżawców Naszych
 „ wolna zostawa wytyczna Dziesięcina:)
 „ do tych czasow nie jest skończona: Aże
 „ generalna po wszystkich Dyecezyach
 „ Kompozycya propter inæqualitatem
 „ fundorum, & agrorum bydź nie może:
 „ postanawiamy za wyraźnym |Stolicie S.
 „ Apostolskiey pozwoleniem, aby każdy
 „ Biskup w Dyecezyi swoiey (w którey
 „ Dziesięciny idą) Compositiones de con-
 „ sensu Rectorum factas, & faciendas, dawne
 „ Kontrakty i Kwity, approbent czasy wieczne-
 „ mi. A gdy by się Duchowny zgodzić nie
 „ chciał, powinien będzie Loci Ordinarius na
 „ instancją każdego Szlacheica, przybrawszy
 „ do siebie duos ex Capitulo Nobili genere natos,
 „ komponować takową dyfferencją na pieniądze;
 „ i non obstante refragatione Duchownego, de-
 „ cydować, mając osobliwy wzgląd na spustosze-
 „ nie,

nie, i na onera ubogich ludzi. A tam
,, gdzie z których gruntow Małdraty idą,
,, z tychże Dziesięcina iść niema; i *vice*
,, *versa* z których Dziesięcina idzie, Mał-
,, draty nie poydą, chyba gdzieby *in con-*
,, *trarium* iasne Funduszow i zapisow
,, dyspozycye były produkowane. Więc
,, że w niektórych krajach Mieszne, tak
,, z Dobr Naszych, jako i Szlacheckich
,, miasto Dziesięcin, bez wszelakiey dyf-
,, ferencyi cum *Spiritualibus* dają, przy
,, tym zwyczaju tamte Dobra zostawu-
,, jemy. A o Dziesięciny takowe pienięż-
,, ne, z tēy Kompozycyi approbowane,
,, i decydowane postanawiamy Proces do
,, Grodu na *Querele, sine appellatione*. Ci
,, zaś, którzy przy wytycznych zosta-
,, wać zechcą, zwyczajny Proces do
,, Ziemstwa, a potym na Trybunał mieć
,, będą. A gdyby Duchowny na czas
,, przypadający podług Kompozycyi od
,, Szlachcica wzięść nie chciał, tedy ma
,, pieniądze w Grodzie *deponere*, i o nie
,, niema byź inquietowany, za pokaza-
,, niem Kwitu Grodzkiego. A te Kompo-
,, zy ye wolno będzie każdemu podać
,, do Akt Grodzkich każdego Powiatu,
,, aby

„ aby Potomność do podobnych na potym
„ nie przychodziła dyfferencyi. Który
„ iednak Szlachcić ultro zechce, aby
„ z iego gruntow wytyczna szła Dziesię-
„ cina; wolno mu to będzie nie tylko
„ samemu trzymać, ale i Sukcesorow
„ obligować swoich. Gdyby zaś wyty-
„ czne Dziesięciny gdzie zostawały, tam
„ Panowie Duchowni względem dawne-
„ go zwyczaiu ratione Dzieścicin do
„ Poborow przykładać się będą powinni.

1635 *Vol: eod: fol: 859. tit: De Libris Beneficiorum.*

„ Libris Beneficiorum dowodzić na
„ Dobra Szlacheckie nie będą Duchow-
„ ni krom samych Poświętnych i Dzie-
„ sięcin.

1628. *Vol: eod: fol: 933 titul. Declara-
tio Preskrypcyi w Dobrach Duchownych.*

„ Deklaruiąc de præscriptionibus Kon-
„ stytucyą na szczęśliwey Koronacyi
„ Naszey postanowioną, waruiemy, że
„ non ad futurum tantum, ale i ad præ-
teri-

„ terita ściągac̄ się ma præscriptio rati-
 „ one bonorum immobilium , excepti
 „ kiedy wakowały Kościoły , ob suppres-
 „ sionem fundationum Kościołow, o co
 „ Akcya nie może bydź sine documento
 „ specjali intentowana. *A kiedy w którey
 „ sprawie ratione Decimarum, Dekret Compositi
 „ iudicii, lub c ompositio & approbatio Loci
 „ Ordinarii zaydzie, tedy iuz̄ nulla ratione wzra-
 „ szona bydź nie ma.*

1678. Vol: 5. fol: 560. tit: o Dziesięcinach.

„ Prawo o Dziesięcinach podług Kon-
 „ stytuecyi Anni 1635. aby in executio-
 „ ne zostawało , autoritate præsentis
 „ Conventus postanawiamy ; i któryby
 „ Dekret przeciwko wzwyż pomienioney
 „ stanął, nullitati subiacere ma.

1768. fol: 247. tit: o Dziesięcinach w Ko-
 ronie i w Xięstwie Litewskim

„ Forum przepisane dawnieyszemi Pra-
 „ wami w Sprawach o Dziesięciny , aby
 „ iedynie w Sądzie Ziemskim mieścić się
 „ i rozsądzać *salva* do Trybunału appel-
 latio-

„ latione, mogły, upewniamy; a evocan-
 „ tes do Sądu Duchownego w takowey
 „ sprawie, subefse mają pænæ Tysiäca
 „ Grzywien, irremifsibiliter irrogandæ.
 „ A in casum gdyby sprawa z Regestru
 „ Mixti Duchownego przypaść miała,
 „ w ten czas gdyby czterech Duchow-
 „ nych, i czterech Swieckich, natymże
 „ Regestrze zasiadło, in casum paritatis
 „ Votorum w sprawach tych o Dziesięci-
 „ ny, Marszałek Swiecki drugą swą
 „ kryską hanc paritatem resolvet. A
 „ gdyby sprawa była z Osobą Sądową
 „ Ziemstwa, eo in casu sprawa do Ziem-
 „ stwa poblizszego intentowana bydz
 „ ma, sposobem wyżej opisanym.

1775. Tom. 10 fol. 47. Tit: *Subsidium*
Charitativum na koniec.

„ Co sie zaś tycze Dziesięcin z Dobr
 „ Szlacheckich, Bullę Urbana VIII usku-
 „ tecznioną mieć chcemy, i aby do exe-
 „ kucyi przywiedziona była, ustana-
 „ wiamy.

Te

TE tylko są Dokumenta i wyroki Władz Duchowney i Kraiowey Naywyższych względem Dziesięcin, i Spraw o nie w Polsce, które nam Hiſtorya Polska, i Xiegi Praw Kraiowych pokazuia. Innych żadnych nie masz; a ieżeli ieſt iakowa w innych Prawach o Dziesięcinach wzmianka, to tylko z referencyą do tych wypisanych.

Z tych Dokumentów dowodzi się.

imo Ze wolno Obywatelom Szlachcie żądać Kompozyty o Dziesięciny, aby zamiast snopowey, płacili pieniądze

zdo. Ze tylko dwiema sposobami, ta Kompozyta stać się może. Pierwszym gdy Pleban czyli partycypuiący Dziesięcinę pozwala na ugode, gdy sam tę ugode robi, i gdy tę ugode dobrowolnie zawartą, lub też dawny Kontrakt, albo Kwit za zezwoleniem także Plebana Biskup approbuie. Drugim sposobem, kiedy się Pleban Kompozycye sprzeciwia, a za tym gdy ią sam Biskup przez wysadzonych *ex Capitulo suo Cathedrali* Dele-

Delegatow czyni, i stanowi na wieczne czasy.

Zadnego innego oprócz tych dwóch; trzeciego sposobu do Kompozyty Prawo nie pozwoliło.

3to. Dowodzi się, że którymkolwiek z tych dwóch sposobem czyni się Kompozyta, walor i wieczność iey spływa z przyłożenia się do niey Władzy Biskupiey, alias z Approbacyi. A za tym że ani naydawnieysze prywatnie zrobione Kompozyty, ani Kwity i Kontrakty, choćby przez długi czas używane i pokazane, żadney mocy z Prawa Koronnego nie odbierają, żadney względności w Sądach Kraiowych mieć nie powinny, jeżeli ie Approbacya Biskupia uroczySTEMI, a za tym wiecznemi i ważnemi nie uczyniła. Wszak nad to oczywista w tey mierze iest osnowa Prawa 1635.

4to. Dowodzi się, że naydawnieysze Kompozycye, Kwity, i Kontrakty, Approbacyi Biskupiey nie mające nie mogą nabierać mocy z preskrypcyi nawet, ponieważ od tey naywyrażniey *Causa Decimarum* są wyłączone Konstytucyą 1638. iako wyżey.

5to.

5to. Dowodzi się tą Konstytucyą 1638. że w Materyach Dziesięcin dwoiakię tylko Actus są nie wzruszone, to iest albo Kompozycya Approbacyą Biskupią stwierdzona, albo Dekret Trybunałski Judicii Compositi. Te tylko dwa Actus nabywają ważności, i wieczności z Prawa Koronnego, a wszelkie inne iakiekolwiek *in materijs Decimarum* zasze, są *contra mentem* Prawa, a zatym żadney Prawa obrony mieć nie mogą.

Ale powie kto, że od lat 60. od lat 80. Szlachcic Kwity produkuje, iako płacił pieniądze, Tak mowiący niechay. że odpowie, czyli te Kwity mają Approbacyą Loci Ordynarii, albo nie mają? jeżeli mają? tedy są dowodem Strony doskonałym, podług Prawa pisanego, a zatym podług nich należy sądzić. Jeżeli nie mają? tedy żadnego względu u Sądu zyskać nie powinny, bo są wbrew Prawa. Gdy więc pozywa Pleban o wytyczną, a Szlachcic opponuje Kwity, dawne Kontrakty, Kompozycyą, ale te wszystkie bez Approbacyi Biskupiey, coż Sąd czynić powinien? Prawa czytowane dostatecznie uczą; Należy Sądowi od-

rzucić te Kwity, Kontrakty, i Kompozycyą bez Approbacyi będące, a podług myśli i przepisu wyrażonego Prawa, nakazać Szlachcicowi, aby wytyczną wydawał; albo gdyby mu się ta nie podobala, aby się o Kompozycyą u Biskupa postarał; ale poki ta nie nastąpi w skutku, aby wytyczney nie zatrzymywał.

Gdy by który Sąd inne w tey mierze wyroki wydawał, zdaie się iżby Prawa pisanego nie wykonywał, aleby go albo arbitralnie tłumaczył, albo rezolwował sposobem Prawodawstwa, iakowey władzy tłumaczenia, a tym bardziey rezolwowania prawodawczego, Magistratury Sądowe chociaż Naywyższe nie mają, bo tylko Prawo bez tłumaczenia wypełniać powinny. Mogłaby w tym miejscu być przytoczona w swey osnowie rotta przyśięgi, którą się Sędziowie Naszych Kraiowych Juryzdykcyi względem Prawa i Obywatelow obowięzują. Konstyucyje Koronne o Dzieśięcinach wyżej cytowane są iasne, osobliwie Konstyucyja 1635. jest w tey materyi *Kardynalna*, i razem *Normalna*; jest Prawem fundamentalnym, za wspólną Obydwoch
Nay.

Naywyższych Władz umową przepisany; iest razem i regułą, dla kompozyt. Obeymuie wszystkie ich przypadki, stanowi, i bardzo iasno wskazuie ich uroczyści. Prawo zaś 1678. naywyrażniey cechą nieważności oznacza te wszystkie wyroki Sądowe, któreby się w czym do Konstytucyi 1635. nie stosowały, że *nullitati subjacere* mają.

Jakoż na powinne dopełnienie tych naywyższych ustaw w wielu Ziemstwach wiele wypadło takowych Dekretow, ktorymi odrzucono Kwity, Kontrakty, Kompozyty, lubo bardzo dawne, ale uroczyści z Prawa Koronnego, to iest Approbacyi *Loci Ordinarii* nie mające; a nakazano wydawać Dzieiesięcinę Snopową wytyczną, *ad mentem Librorum Beneficiorum* (ktore są Erekcjonalne Kościołow) albo postarać się o kompozycyą solenną prawem opisaną. Takich w szczególności kilka wyrokow wydało przezacne Ziemstwo Krakowskie, ktore iako na przepisach wspomnionych Konstytucyi zasadzzone, approbacyą w Trybunale Lubelskim z Regestru Woiewodztwa Krakowskiego, Roku biejącego 1779. z pochwałą odniosły. Tako-

Takowych zaś kompozyt same tylko Dwory Dobr Ziemskich Szlacheckich, o swoje Dzieścieciny z [pó] Dworskich żądać mogą; bo Dobra Krolewskie nie tylko przez Konstytucyą 1635. od Kompozyt wyłączone zostały, ale i owszem do wydania wytyczney, wyraznie są obowiązane, iako naypierwszy przepis rzeczoney Konstytucyi ostrzega.

DE FORO DECIMARUM. Znający doskonale myśl Prawa Kraiowego, i gantunki Spraw roznym Magistraturom podpadające, twierdzą, iż w każdym przypadku iakieykolwiek Sprawy o Dzieściecinę z Dobr Ziemskich Szlacheckich, można pozywać do Ziemstwa; ale też przydają, iż mogą się trafić przypadki w Materyi Dzieścieciny *Sprawy prawdziwie uczynkowej* a zatym że w ten czas, nie tylko do Ziemstwa koniecznie, ale też i do Grodu przyzwodzie Duchowny pokrzywdzony udać się może bez boiaźni kar *pro evocatione*. Przykłady rzecz objaśnia; *imo* Obywatel niechce wydawać Dzieścieciny wytyczney z swoich pol Dworskich, albo zakazuje swoim

B podd-

poddanym, aby nie wydawali snopowey
 komu należy; a to oboie czyni z powo-
 dow, że przez lat kilka, lub kilkana-
 ście, tak Dwor, iako też i Gromada płá-
 cili pieniężną. Takowa Sprawa do sa-
 mego tylko Ziemstwa, a nie do Grodu
 należy; bo tu zachodzą do rezolucyi
 Kwestye; czyli należy Duchownemu żá-
 dającemu wytyczna? czyli Dwor lub
 Gromada mają na płacenie pieniężney
 Kompozycyą uroczysto? zatym, gdy za-
 chodzi poznanie prawa do Dzieńciny
 wytyczney, albo uroczystości kompo-
 zyty, samo tylko Ziemstwo, a nie Sąd
 Grodzki, takową Sprawę sądzić może:
 i o takich gatunkach Spraw Dzieńcín-
 nych ściśle ma bydź rozumiana Kon-
 stytucya 1768. *zdo.* Przytrzymuie Oby-
 wateł Dzieńcinę wytyczną z pol Dwor-
 skich, nie pozwala iey wytykać, bierze
 ią do stodół swoich bez wytchnięcia,
 ale Duchowny Prawo doń niey mający,
 zostawał *in immediata possessione exdecima-
 tionis*, wytykał ią w Roku przeszłym;
 w takowym razie, nie tylko do samego
 Ziemstwa *privative*, ale i do Grodu udać
 by się można, *in sola causa facti pro ex-
 turba*

turbatione de possessione decimandi; bo gdy Duchowny był w świeżey spokojney possefysi wytykania, a gwałtownie bez Sądu, ale sposobem Sprawy uczynkowej iest z teyże Possefysi odarty, powinien w Juryzdykcyi Grodzkiey, nad sprawami uczynkowemi ezuwaiącey, znaleźć prędką obronę w odzyskaniu possefysi wytykania, do potyv kontynuować się maiącey, pokiby Sąd Ziemski *super cognitione juris exdecimandi* wyrok swego nie ogłosił, gdyby pozwany do Grodu Obywatel zaprzeczyc takowe prawo *exdecimationis manipularis* pretendował. Taz sama reguła aplikować się powinna przypadkowi, gdyby Dziedzic Obywatelom Miasieczka swego, lub Gromadzie Wieyskiej zakazał wydawać Dzieściciny Duchownemu, ktory świeżego iey wytykania snopowego miał possefysy; bo to rownie czyni gatunek Sprawy uczynkowej. Na poparcie zdania tego, możnaby z wielką pochwałą wspomnieć wielu Woiewodztw i Powiatow Grody, w ktorych Sądzący zacni Meżowie, cnota, sprawiedliwością, i głęboką Praw Kraiowych znaiomością ozdobieni; podobno

Bz Sprawy

Sprawy za Grodzkie przyznali, i osądzi-
 li w obrebach powszechnego prawa
 początku Państw wszystkich, lubo w in-
 nym wyrażeniu, Naszego zaś Kraiowe-
 go w tych słow brzmieniu zamknięte-
 go — *expulsus ante omnia reinducatur.*
ztio. Tym zaś bardziej jeszcze nie tyl-
 ko do Ziemstwa, ale i do Grodu nale-
 żeć może gatunek Sprawy Dzieściciny,
 gdy sam Dziedzic albo Posseſſor,
 od Mieszczan i poddanych swoich Dzie-
 ściciny wytyka, zabiera, a mającego do
 nich Prawo Duchownego przymusza, aby
 się pieniędzmi za nie kontentował, a czę-
 ſto jeszcze takową kwotą, iaka się za-
 bierającemu gwałtownie też Dzieściciny
 do ofiarowania podoba. Tu w naywła-
 ściwszym wyrazie popełnia się *raptus rei*
alienæ, a za tym Sądowi Grodzkiemu
 nayprzyzwoiciej podpada? Należy isto-
 tnie aby w Izbach Sądowych w pamię-
 ci miano, że co innego wcale ieſt, Dzie-
 ściciny z własnych pol Dworskich nie
 wydać, przytrzymać, co innego zaka-
 zać poddanym, aby iey niewydawali
 komu należy; a tym bardziej, co inne-
 go z pol Mieyskich ſwego Miasteczka,
 lub

lub wiejskich poddanych swoich Dzie-
 ścięcinę gwałtem porywać, i zabierać,
 Treść uwagi tego punktu w krotkości
 jest, że należy bardzo dystryngować
 przypadki i gatunki Spraw Dzieścięcin-
 nych, nawet względem *Fori*; bo gdy
 jest kwestya *super cognitione juris ex deci-*
mandi in manipulis, vel solemnitatis præten-
allegata Compositionis, do samego Ziem-
 stwa *privative*. a ztamtąd do Trybunału
 udawać się należy. Gdy zaś jest Spra-
 wa *super non extraditione Decimæ ex Agris*
Prædialibus, vel prohibitione extraditionis,
 w ktorey wytykania Possessyi był Du-
 chowny albo *super raptu Decimæ* od Miesz-
 czan lub poddanych; nie koniecznie do
 Ziemstwa *privative*, ale i do Gródu, iako
 Sprawa uczynkowa, bardzo prawnie i
 przyzwoicie, przez pokrzywdzonego Du-
 chownego wprowadzona być może; bo
 Konstytucya 1768. w zamierzeniu swo-
 im uważona same tyłką Duchowne od
 wdawania się w Sprawy Dzieścięcinne wy-
 raźnie oddala, udawanie się do tych za
 ewokacją przyznaie, i karę stanowi,
 nie nie wznawiając względem Spraw u-
 czynkowych, które, chociaż w materyi

Dzie-

Dzieścicinney, z gatunku uczynkowych, zawsze Sądom Grodzkim podpadały.

Dobra wszelkie Królewskie jako Kompozyt o Dzieściciny (co się wyżej dowiodło) żądać nie mogą, tak też *Forum* własne Inne mają, to jest, Dwory Dobr Królewskich wszelkich, tudzież Miast, i Miasteczek Królewskich Obywatele do Assesoryi, Gromady zaś Wsiow wszelkich Królewskich, do Referendaryi, w Sprawach Dzieścicinnych pozywane bydź powinny.

Co się tycze *Forum* o Sprawy Dzieścicinne, należy ieszcze namienić uwagę szczegulnieyszą; że gdy jest Sprawa *super cognitione juris exdecimandi in manipulis, vel solemnitate compositionis* o Dzieściciny z pol Dworskich Dobr Ziemskich ktorego z Obywatelow Ziemianow Dyssydentow, lubo takowa Sprawa do Ziemstwa *in prima instantia* należy, atoli *per appellationem*, iuż nie do Trybunału iak wszelkie inne, ale do Assesoryi przeniesiona bydź powinna. To wyraźnie czyta się w Traktacie 1768-
Actu. seperat. 1. art: 4. § 13. fol: 56.
daley

daley zaś w Ordynacyi *judicii mixti* itegoż Roku *fol: 258. 239.* i to żadney odmiany w Akcie Modyfikacyi tych praw, Anno 1775. Tom, I. *fol: 58.* położoney nie odebrało. Ale ta szczegulnieysza excepcya dla Obywatelów Szlachty Dysydydentów, o famych tylko Sprawach Dziesięcinnych *juris*, to jest *super cognitione juris decimandi in manipulis, vel solemnitate compositionis* o Dziesięciny z Pol Dworskich tylko, rozumiana bydź powinna, bo w gatunkach Spraw uczynkowych wszelkich o Dziesięciny, w Grodzie, lub w Ziemstwie a potym w Trybunale, rownym prawem iak inni Obywatele odpowiadać zdaią się bydź obowiązani.

Gdy się rzekło, że Dwory Dobr Ziemičkih Szlacheckich mogą żadać Kompozyty o Dziesięciny z pol swoich Dworskich, na fundamencie tyle razy wspomnioney Konstytucyi 1655. wypada naturalnym porządkiem pytanie, czyli też o Dziesięciny z pol Chłopskich Kompozycya pretendowana bydź może? Nie można na to w odpowiedzi wyraźnego

żnego przytoczyć Prawa. Znającym jednak Historją Narodu swego, i okoliczności czasowe, które do tych, lub innych Praw Rzeczpospolitą nakłoniły, wiadomo jest doskonale, iż nigdy Dzieściny Chłopskie nie były materją kłotni między Stanem Świeckim i Duchownym, ale tylko same Szlacheckie z pol Dworskich. Nigdy nie było w myśli Rzeczypospolitey, rozciągać przywileju o Kompozytach do Dzieściny Chłopskich, bo tylko całym i iedynym zamierzeniem było obydwóch Władz Naywyższych, aby Szlachta Obywatele przez Kompozyte, wytyczne swoje Dzieściny, w pieniądze zamieniali; iako naucza Breve Urbana VIII. i Prawa cytowane. Jest w prawdzie wyraz w Konstytucyi 1635 — *Maiac wzgląd na spuszczenie, i na opera, ubogich ludzi* — ale ten nie oznacza stanu chłopskiego dobr ziemskich, lecz Szlachtę ubogą, która w dawniejszych Konstytucyach, i wyborach przed Rokiem 1635, temi słowami nazywana była, iako się każdy doczytać może. Samym tylko Dworom Szlacheckim, a nie komu więcey, nie
ich

ich poddanym, dobrodzieystwo Kompozycyi w Konstytycyi 1635. iest pozwolone; iako cała iey osnowa w innych dalszych wyrazach opiewa. Nie mogą przeto Gromady wieyskie dobr ziemskich, zadać prawnie na fundamencie prawa iakowego Kompozyty, o swoje Dzieściny; bo takiego prawa niemasz: ale snopową wytyczną komu należy wydawać powinny. Jeżeli jednak iuż kędy zaszła i z Gromadami Kompozycya Approbacyą *Loci Ordinarii* mająca; wzruszona bydź nie może w Sądach Kraiowych, bo iuż dla zyskaney uroczystości stała się wieczną.

Ale są niectomych Obywatelow Ziemianow pretenfye, aby oni o Dzieściny Gromadzkie Kompozycye czynili, aby oni ie wytykali, na swoy pożytek obracali, a pieniądze jaką kwotę mającemu do nich prawo Duchownemu wypłacali. Moznaby nawet niectomych Sądow podobne Dekreta przytoczyć Takowe pretenfye mający, i podobnie sądzący, podchłebiaią sobie, że sie tego na fundamencie Praw domagaia. Ale gdzież

jest w Prawach naszych aby pozor iś-
 kowy do żądania takiej niesprawiedli-
 wości? w każdym pokrzywdzeniu Dzie-
 ściennym, odwołują się pospolicie po-
 krzywdzający do Bulli Urbana VIII, a
 tym wygodniey, że tylko o niey sły-
 szeli, ale iey nigdy nie czytali. Pozwo-
 liła Bulla, iak ią powszechnie zowią,
 pozwoliły z nią Prawa Kraiowe Szlachcie
 zamiany Dzieściennin sнопowych na pienię-
 żne przez kompozytę z pol Dworskich;
 ale nigdy nie pozwoliły, aby Szla-
 chta mogła kupować od Duchownych
 prawo wytykania Dzieściennin od swoich
 Mieszczan i Chłopow; bo co innego jest
 uwalniać siebie samego od dawania sno-
 powey przez Kompozytę, a co innego
 nabywać na zawsze prawa do wytyka-
 nia Dzieściennin oo kogo innego. Do żą-
 dania Kompozyty o Dzieścienniny Dwor-
 skie usposobiony jest Obywatel mocą
 Prawa, ktore też Duchownemu pozwala
 zawierać takową kompozytę, iako kon-
 trakt wzajemny, z powagi Naywyż-
 szych Władz ważność i prawnosć ma-
 jący. Ale ktoreż prawo usposabia
 Szlachcica Ziemianina, aby mógł pre-
 ten-

tendować nabycia wiecznego od Du-
 chownego prawa wytykania Dzieścicini i
 od swoich Mieszczan lub Chłopow? kto-
 reż wzajemnie pozwala Duchownemu,
 aby takowe prawo wytykania mogł
 sprzedać na zawsze Szlachcicowi? Wszak
 potrzeba do ważności kontraktu wszel-
 kiego, aby strony kontraktujące miały
 wolność i moc z praw Rządowych, pod
 ktoremi żyją, zawarcia takowego kon-
 traktu; bo inaczej jest nieważny. Ani
 Sąd który choćby też Naywyższy u-
 sposobić może Obywatela Szlachcica do
 nabycia prawa na zawsze wytykania od
 kogo Dzieścicini; bo żadne prawo tego
 nie dozwoliło: a już się wyżej namie-
 niło, że Magistratury Sądowe^{koń} choć by
 Naywyższe, będąc tylko prawa wyko-
 nywające, żadnego Przywileju przez
 prawo wyraźnie niepozwolonego nadać
 nie mogą. Nie należy o nikim rozu-
 mieć, aby nie dobrą uwiedziony Logi-
 ką, z tey uwagi chciał tu uczynić za-
 rzut, a czemuż Duchowni Dzieściciny
 sprzedawać zwykli? bo co innego jest
 sprzedać Dzieścicine w tym Roku zbierać
 się mającą, to jest Snopki w pole z niey
 przypa-

przypadające; a co innego przenieść na kogo prawo wieczne do wytykania Dzieśięcin. Przydać ieszcze należy do tey uwagi: iż nazwisko Dzieśięcin Szlacheckich nigdy się tak obszernie rozciągać nie może, aby nie tylko Dworskie, ale i Chłopskie Dzieśięciny obeymowało; bo naydawnieysze Prawa Koronne różney ie natury, i różnego gatunku bydz̄ uznały, oraz różnym obowiązkom podległemi uczyniły. Wszak że w tym przekonywa wyraźne Prawo *Vol: 1. fol: 101. § de Decimis per Nobiles cultis, arendatis, aut de Kmethonibus habitis* — Widzieć w nim: że kto kmiecia z kmiecey roli ruszy, i sam ją obfiowa, zaraz podpada takim powinnościom — względem Dzieśięciny, iakim taż rola kmiecia podpadała &c. Zgoła gdy wieloraką istotną roznicę miedzy Dzieśięcinami Szlacheckimi Dworskimi, i chłopskimi Prawo położyło, a to gdy w całej mocy swoiey dodziśiaj zostaie, bo żadnym poznieyszym dotąd nie iest ani zniesione, ani odmienione; nikt nie może ani powinien wbrew Prawu mieszać ie w iedno, i pod Przywilej kompozy-

ty

ty dla Dworskich Szlacheckich pozwolony, Chłopskich Dzieścięcin podciągać.

De LIBRIS BENEFICIORUM. Dotąd się mowiło o przepisach Praw Koronnych względem Dzieścięcin, o prawidłach, które w tey mierze Naywyższej Władzy kraiowey ustanowić podobąło się; należy teraz namienić o dokumentach, które prawa i należytości Dzieścięcin dla Kościołów, i Duchownych w szczególności dowodzą. Naypierwsze Kościołów i Duchownych szczególne prawa są Erekye; ale mało jest tak szczęśliwych któreby Oryginalną przed Rokiem 1440. datowaną dochowały; co poznię fundowane, to często swoią prawdziwą pokazują, Rownego w tym losu z Kościelnemi, doznały Archiwa tak publiczne Krolestwa, iako też Woiewodzkie, i naypierwszych Familii Kraiowych. Jakże mało mamy Originalów ustaw publicznych, czyli to kształt wewnętrznego rządu Kraiowego, czyli przy-
mierza z postroennemi zawierających, w wieku czternastym poczynionych? Jak mało jest Dziedzicow obizernych teraz
Maie-

Maietności, którzyby byli dzisiaj w stanie wypróbować dokumentami oryginalnemi, iako dobra ktore posiadają, przyszły do nich przez rezygnacye prawych Dziedzicow ciągle po sobie idących, czternastego przynajmniey wieku datą swoią zasiągające? Niedbała w owych Wiekach, iak wszędzie, tak tym bardziej w Polsce, Archiwow strzeżenie, Woyny nieustanne osobliwie Tatarskie, pożary idrewnianym gmachom często przydarzać się zwykłe, sprawiły, że powszechnie wszystkie nasze Archiwa tak Swieckie, iako i Duchowne, tak publiczne, iako i Powiatowe, są pełne defektow, albo też mało odległej starożytności {Transakcyje opisywać zaczynaia. Ktore przeto {Kościoły oryginalnych Erekecyi dochować nie mogły, mają je *in æquivalenti* w Księgach nazwanych *Libri Beneficiorum* ktorych data, iakie są Dyecezyi Krakowskiej namieni się tu dla przykładu. Ten zaś Tytuł dwiema służy Księgom iedna nazywa się właściwie *Liber Beneficiorum* bez przydatku innego; i ta jest w Dyecezyi Krakowskiej Roku 1440. Druga nazywa się z przydatkiem *Liber*

Retor-

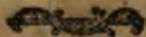
Retaxationum Beneficiorum; i ta jest Roku 1529. Obydwie te Księgi nazwane *Libri Beneficiorum*, są prawdziwie Erekcjonalne Kościołow. Mało jest w Archiwach Powiatowych Transakcyi, ktore by pierwzey Księgi Roku 1449. dawność przewyższały. W przed ieszcze niżeli prawem publicznym za Erekcjonalne przyznane były, wszystkie Sądy Kraiowe naywyższe, zacząwszy od Sęymowych Relacyne, Afsessorikie, Referendarikie, i Trybunalikie, przyjmowały je za godne i pełne uszanowania i Wiary, za dowody istotne, Oryginalne, żadney exceptyji mieć nie mogące. Często tego naczytać sie można w Protokulach rzeczonych Naywyższych Magistatur. Przyzwoicie tu przytoczyć można częśćkę Dekretu Sądow Relacyjnych za Zygmunta III. Roku 1614. *Feria 6ta post Festum S. Lucie* między Scholastykiem Krakowkim, i Mieszczanami Zatorskimi wypadłego, w tey ośnowie — „ Nos cum Consiliariis No- „ stris lateri Nostro Assidentibus, audita „ & bene considerata Partium contro- „ verlia, eoq̄ue considerato, quod Actor „ ex

„ ex Libro Beneficiorum Ecclesiae Ca-
 „ thedralis Cracoviensis (cujus semper
 „ certa & indubitata apud Nos & Divos
 „ Antecessores Nostros habita fuit fides
 „ & autoritas) excerptum coram No-
 „ bis produxit, ex quo manifeste appa-
 „ ret, Scholasteriae quidem Cracoviensi
 „ à primæva fundatione Decimam mani-
 „ pularem ex Oppido Zator attributam,
 „ & in præventu illius relatam fuisse
 „ &c. — Ale aby jnie samemi tylko
 Magistratur Sądowych wyrokami wspo-
 mnione Księgi upoważnione były, po-
 tym Naywyższa Prawodawcza Władza
 Kraiowa przyznała ie za Ęrekcyonalne
 prawdziwie za Władysława IV Konsty-
 tucyą na Seymie 1635. *Vol: 3. fol:*
858 titul. — De Libris Beneficiorum —
 ktorey się ofnowa wyżey *per extensum*
 wyraziła. Nie należy tych Ksiąg na-
 zywać *Libros Visitationum*, bo Księgi Wi-
 zyt w samych nawet Sądach Ducho-
 wnych, są miane za dokumenta przy-
 watne, jednostronne, przy innych tyl-
 ko większych i autentycznych dowo-
 dach pomoc stronie do Sprawy czynić
 mogące; zaś *Libri Beneficiorum* z potrze-
 by

dy publiczney Rzeczy pospolitey, dla
dania posiłków pieniężnych Oyczyźnie
w nieszczęśliwych czasach z woli Nay-
wyższej Władzy Kraiowey spisane
(droga nawet *Relaxationum* przyległą
każdego Duchownego stwierdzona) z
naywiększą słusnością przyznane są
od Naywyższej Władzy za Erekcyo-
nalne Kościołów i Funduszow Ducho-
wieństwa. Właśnie w tym mieyscu przy-
wieść można przyczyny spisania tych
Ksiąg z Andrzeia Lipkiego sławnego w
Narodzie naszym Meża, nayprzod Kan-
clerza. W. K. a potym Biskupa Kraikow-
skiego, który wydanemi w Prawie dzie-
łami uczonemi wstawił się, a w Księdze
wydrukowaney Roku 1610. pod Tytu-
łem. *Quæstionum publicarum Decas,*
quæst. 1. n. 17. de Libro Beneficiorum
to napisał . . . In omnibus Cathedra-
., libus Ecclesiis. Codices vetustissimi,
., uquè omni exceptione majores repe-
., riantur (qui vulgo Libri Beneficio-
., rum appellari solent) in quibus om-
., nium & singularum Præbendarum, Ca-
., nonicatum, Parochialium, & aliorum
., Beneficiorum dotes, atque redditus .

C

., tam

„ tam ex Decimis, quam ex Censibus,
 „ aut prædiis seu Villis provenientes,
 „ egregio ordine, optimaque & indubi-
 „ tata fide connotati reperiuntur. Ex-
 „ stat in Basilica quoque Cracoviensi
 „ hujusmodi Liber a doctissimo illo Vi-
 „ ro, optimoque sene Joanne Długosso
 „ majore, Canonico Cracoviensi Anno
 „ Dni, 1440. sanctè & religiosè com-
 „ positus, atque in charta pergamenea
 „ accuratissimè, conscriptus; ut ex ipsius
 „ styli, atque characteris vetustate, opus
 „ illud non novum aut artificio aliquo
 „ comparatum, sed ante tot sæcula li-
 „ teris traditum, quivis facile judicare
 „ possit. Causam vero hujus operis,
 „ hanc fuisse animadverti: quod Polo-
 „ nia bellis Turcicis atque Tartaricis
 „ pressa, opem summi Pontificis implo-
 „ raverit, atque ab eodem decimam de-
 „ cimæ ab Ecclesiastico Ordine pendi so-
 „ litæ, in subsidium contra Paganos po-
 „ stulaverit. Ut autem earum decimarum
 „ modus & ratio, melius exactiusquè
 „ constare posset, a Sbigneo Cardinali
 „ Episcopo Cracoviensi prædicto Długos-
 „ so id oneris impositum fuit, quo is per
 „ modum

„ modum Visitationis generalis, de usu
 „ & possessione earum decimarum, quæ
 „ & quales singulis Beneficiis tunc tem-
 „ poris applicatæ essent, sedulo inqu-
 „ reret, eaque omnia diligentissime lite-
 „ ris connotata, in Archivum Ecclesiæ
 „ ejusdem referret. —

O drugiey zaś Ksiedze zwaney *Liber
 Retaxationum Beneficiorum* daley n. 18. to
 wyrazil „ — Nec minor procul dubio
 „ Librorum quoque Retaxationum fides
 „ & autoritas esse debet, nam & hi
 „ non in favorem Cleri, sed pro usu
 „ & commodo Reipublicæ conscripti
 „ sse censentur. Cum enim pro defen-
 „ sione Reipublicæ (ut verbis Statuti lo-
 „ quar) & tuendis finibus Christianorum
 „ ab incursione Infidelium, & liberatione
 „ captivorum de potestate ferocissimæ
 „ gentis Tartariæ, contributio sciscere-
 „ tur; Ordo quoque Ecclesiasticus eam
 „ pietissimi Regis Sigismundi primi de-
 „ fendendæ Patriæ curam & sollicitudi-
 „ nem egregiam pro modulo suo pro-
 „ movere cupiens, facile huic contribu-
 „ tioni assensum suum præbuit. Ac pro-

Cs

„ inde

„ inde ut eo diligentior hujusmodi con-
 „ tributionis exactio fieret, placuit eidem
 „ præviis iuramentis Beneficiorum no-
 „ vam omnium Beneficiorum Ecclesia-
 „ sticorum taxam, seu descriptionem in-
 „ stituere; quæ nimirum, qui singulis
 „ Beneficiis accesserunt, tum qui successu
 „ temporis, ab illis abstracti sunt pro-
 „ ventus, liquido constaret. Nemo autem
 „ præsumitur voluisse tunc temporis
 „ augere Beneficiorum suorum redditus,
 „ siquidem tanto maior contributio illi
 „ solvenda erat, quanto ampliora, & pin-
 „ guiora Beneficia possideret; quemad-
 „ modum neque sæculares fundorum su-
 „ orum auctorem fieri libenter patiun-
 „ tur, quinimo quando publice aliquid
 „ contribuendum illis est, mox ad Re-
 „ gistra Anni 1578. tanquam ad sacram
 „ anchoram confugere solent. —

„ Z e t a Księga Beneficiorum Retaxa-
 „ tionum Anni 1529. zaprzyśiężona,
 „ spisana, i dokończona była mocą Pra-
 „ wa publicznego Anno 1527. czytać
 „ każdy może *Vol: 1. fol: 481.* w na-
 „ stepującej osnowie — Et quoniam
 „ in

„ in omnibus Palatinatibus & Districtibus
 „ Domini Spirituales habent bona sua
 „ Ecclesiastica seu fundos; quæ licet
 „ nunquam alias subjecta erant oneri
 „ bellicæ servitutis: ut quæ per Serenif-
 „ limos Prædecessores Nostros Poloniæ
 „ Reges, & Duces, sunt ab initio funda-
 „ tionis Ecclesiarum ad usum duntaxat
 „ & onera Ecclesiæ collata, multisque
 „ immunitatibus & libertatibus donata;
 „ tamen in præsentis Regni necessitate &
 „ summo discrimine, volentes ipsi Domi-
 „ ni Spirituales sibi & Ecclesiis suis gra-
 „ tiam Nostram Regiam demereri, fratri-
 „ bus verò suis Dominis sæcularibus gra-
 „ tificari, Reique publicæ (pro cuius bo-
 „ no statu orare tenentur) ope sua non
 „ deesse, permiserunt etiam, non gravatim
 „ bona sua Ecclesiastica hæcenus semper
 „ libera, cum his quæ ad defensionem
 „ obligata sunt; in præsens taxari: ita ut
 „ bona Dominorum sæcularium taxa-
 „ buntur. Et proinde Domini Archi E-
 „ piscopi & Episcopi, designabunt duos
 „ Viros Ecclesiasticos bonæ fidei & con-
 „ scientiæ ad quemlibet Palatinatum, qui
 „ una cum taxatoribus per Palatinum,
 „ „ Castel-

„ Castellanos, Officiales, & Nobilitatem
 „ electis seu eligendis, taxabunt bona o-
 „ mnia tam Spiritualium quam Sæcula-
 „ rium Personarum: & hi cum Palatino
 „ & Castellano primario, ac duobus No-
 „ bilibus electis, capitalem districtam ob-
 „ equitabunt per singulas Parochias: &
 „ simul cum illis, bona ejusdem Districtus
 „ taxabunt, & æstimabunt, modo supra-
 „ scripto, secundum Deum, & conscien-
 „ tiam, sublato amore, favore, metu,
 „ prece, odio &c.

A gdy się obszerniey wywiodło Hi-
 storyą *Librorum Beneficiorum*, należy przy-
 dać ieszcze dla wiadomości, iż ta expres-
 sya *Libri Beneficiorum — solvitur Decima*
manipularis — nie oznacza pieniężney
 Dzieśięciny, iak niektorzy wnosić pre-
 tendują; chyba gdyby było napisano —
solvitur in grossis, in scotis, infertonibus, in
Marcis &c. bez przydatku *manipularis*,
 toby takowy wyraz oznaczał Dzieśięcinę
 pieniężną w Monecie owego wieku.

Ale wyraz *solvitur manipularis, solvi-*
tur manipulatim, znaczy snopową wyty-
 czną

czną podług stylu owych czasow, iako każdy Prawa Koronne znaiący przekonac się może, czytając *Volumen 1. fol: 99. 100. 101. &c.* albo Herburta pod słowem — *Decimæ* — lub Januszowkiego (ktorego Zbior Praw i Statutow wydrukowany Roku 1600. *tit. 0 Dziefiecicach*, a ieszcze tym bardziey, że prawie wszędzie *in Libro Beneficiorum* gdy się wyraża — *solvitur Decima manipularis* — zaraz iest przydane — *conducitur ad horreum* — &c. co nad to iasnie obala zarzut Dziefieciny pieniężney. Dla przykłądu przytacza się tu słow kilka Prawa po łacinnie pisanego, ktore iest *Vol: 1 fol: 97. de Decimis seminatrum in hortis. Ubicunque aratro in hortis, vel in campis aratum fuerit, decima plenarie exsolvatur, exceptis rapis, papavere, caulibus, &c* Co Herburt w Statucie Polickim *fol: 54.* z rozkazu Seymowego po Polsku wytłumaczył, a Januszowski z niego obok tekstu Łacinskiego przywodzi *fol: 227.* w tych słowach — Gdzie kolwiek pługiem w Ogrodzie albo na polu bedzie orano, Dziefiecina zupełne ma być da-

wana,

wana, wyiąwszy rzepe, mak, kapuście &c.
 widzieć tu że — *plenarie exsolvatur* —
 znaczy zupełnie ma być dawana.

Toż samo widzieć można w Przywi-
 leciu Władysława Xiążęcia Dziedziczne-
 go Mazowieckiego Roku 1446. a za-
 tym w lat sześć zaraz po spisaniu *Libri*
Beneficiorum Dycezyi Krakowskiej da-
 rowanego, którym ustatecznie i naydo-
 kładniej wydawanie Dziełecin w Xię-
 stwie Mazowieckim rozrządził, że w o-
 wych czasach wyraz *solutio Decimarum*
 wydawanie Snopowe znaczył, iako *text*
 następujący przekonywa „ *Cives, Oppi-*
 „ *dani, Cmethones agros colentes No-*
 „ *stri Ducatus, nec non omnium Nobi-*
 „ *lium terrigenarum; more & consuetu-*
 „ *dine Terrarum Nostrarum Masoviæ in*
 „ *Decimis hujusmodi, & ipsarum solutio-*
 „ *ne sex Decimatione tentis & servatis;*
 „ *Decimas manipulares cujuscunque gra-*
 „ *ni & feminis dare & solvere tenebun-*
 „ *tur, & præterea Cmethones ad ductu-*
 „ *ram ejsmodi Decimarum erant per-*
 „ *petuo obligati &c.*

Jeżeli

Jeżeli na poparcie tego znaczenia można w tym miejscu co wspomnieć z Praw Duchownych, tedy ciekawi niechay zayrzą w Konstytucye Prowincyalne *Lib: 3. fol. 187.* gdzie znaydą takowy przepis „ *ut juxta juris dispositi-*
 „ *onem Decimæ manipulares de quoli-*
 „ *bet grano in agro persolvantur, i nizey*
 „ *ne aliquæ Sæculares vel Ecclesiasticæ*
 „ *personæ solutionem Decimarum in hac*
 „ *Provincia tam laudabiliter observatam*
 „ *commutare præsumant in pecuniariam*
 „ *pensionem* „ W pierwszym texcie wyraz *de grano persolvantur*, w drugim *solutionem Decimarum* wszak widocznie Dzieścicinę snopową wytyczną nie pieniężną oznacza,

Ale i ta jeszcze uwaga przekonywać będzie, że wyrazem *solvitur manipularis*, snopową tylko, a nie inną Dzieścicinę owe wieki rozumiały; bo się jeszcze w ten czas nikomu o Kompozytach, o zamianie snopowych na pieniężne nie sniło, gdyż żadnego w tym szlaku, ani *Historya*, ani *Zbiory Praw*

Naszych

Naszych nie pokazują. Były wprowadzić niektóre zatargi w materji Dzieśięcin za panowania Kazimierza W. ale innego wcale Rodzaju, nie o Kompozyty, iako każdego przeswiadcza Statut *Vol: 1.* od karty 95. do 104. — Czasy dopiero późniejsze Zygmunta Augusta, czasy wielością Wiar, różnością Religii napełnione, zaczęły rodzić szemrania o Dzieśięciny w Obywatelach od Wiary starodawnej oddalonych; tych wzmaganie się co raz powszechniejsze dopiero za Krola Stefana te słowa — Kompozycya o Dzieśięciny — w Prawach Naszych pierwszy raz w Roku 1578. *Vol: 2. fol: 946.* umieściły, która jednakże kompozycya od Seymu do Seymu zawsze odkładana długo z okazji samegoż Stanu Swieckiego bezskuteczna, nie chcąc zawsze Stany Duchowny i Swiecki, dopiero ostatnią rezolucją w Konstytucyi 1635. odebrała.

Do wiadomości o Sprawach Dzieśięcinnych należy przyłączyć wzmiankę o Sprawie wielkiej, nie dawno, bo do-

piero

piero Roku 1770. między W. J. P. Szamockim Chorążym Warszawskim, i J. W. Kapitułą Katedralną Poznańską oraz i całym Duchowieństwem Xięstwa Mazowieckiego zakonczoney z tąd wynikley, że W. J. P. Chorąży mając Prawo z J. X. Plebanem Zbikowskim o Dzieścięcinę Dworskie, pretendował do wieść; iż Szlachta Xięstwa Mazowieckiego uwolniona zoftała od Dzieścięcin mocą Przywileiu Xiążęcia Dziedzicznego Mazowieckiego Władysława Roku 1446. danego, wyżey wspomnionego, w którym pierwszy raz błędnie wydrukowanym, i znowu z teyże błędney kopii razy kilka przedrukowanym W. J. Pan Chorąży znalazł właśnie — non — przypadkiem wciśnione między słowa — dare sint adstricti — z ktorego Argumenta wyciągał. Przyszło więc do potrzeby szukania i komportowania Oryginału, a nakoniec po zasłyłych rożnych Dekretach w Ziemstwie Warszawskim, przyszło do tego, że strony zapisały Kompromis poddając się pod wyroki sławnego w Oyczyźnie Meża J. W. J. P. Za-

moyskiego

moyjskiego Ex-Kanclerza; ale natychmiast podchlebne. — non — zniknąć musiało przed jasnością Dowodow przeciwko niemu położonych, iako obszernie opiewa Dekret Kompromissarski do Akt Grodu Warszawskiego pod dniem 22. Września 1776. i pod dniem 25. tegoż Miesiąca i Roku do Akt Grodu Czerńskiego podany, gdyż i sam Oryginał rzeczonoego Przywileju, i konfirmacya jego przez Zygmunta Augusta Roku 1557. także Oryginalna, tudzież Oblata tegoż w Aktach Konsystorza Generalnego Gnieznieskiego Roku 1451. nakoniec Protokół i Akta J. W. Kapituły Poznańskiej owego wieku Przywilej rzeczony inserowany mające, produkowane Sądownie, tego — non — nie pokazały; ale i owszem przeciwnie dowiodły, że tym Przywilejem w nayoczywistszym sposobie wszyscy Obywatele Xięstwa Mazowieckiego Szlachta: Mieszczanie i Chłopi do wydawania Dziecięc in snopowych są obowiązani, i rozkazem Pana Dziedzica przyciśnieni. Od samego tylko odwozu Dziecięc in

swoich

ſwoich Dworskich Szlachta są uwolnieni, ale nawet do wydania słomy z ſwoich Dzieſięcin obligowani.

O MONETACH. Ze ſię namieniło wyzey, iż niektóre Kościoły pokazują Prawo do Dzieſięciny pieniężney *in groſſis, ſcotis, ſertonibus, marcis, ſexagenis* i że ſame *Libri Beneficiorum* często wyrażają walor pieniężny owego czasu Dzieſięciny wytyczney w ſłowach — *ſolvitur Decima manipularis, conducitur ad horreum, & valor ejus æſtimatur ad Marcas ſex* &c. przeto potrzeba ieſt wypisać tu krotką wiadomość o gatunkach takowych pieniądzy, i o proporcyi waloru ich do dzisieyſzey monety. Czerwony złoty ieſt to pieniądz, który od wielu wieków w iednakowey wadze i dobroci utrzymywany (oſobliwie Węgieſki) wykazuje zawsze ſzacunek i wartość pieniądzy ſrebrnych za niego rachowanych. Od wieków taż prawie zawsze zachowana była proporcya ſrebra do złota; która i dziliay w monetach ſrebrnych, ale tych gatunki tak

wzglę-

względem dobroci srebra, iako też względem sztuk pieniężnych bitych. częstey bardzo odmianie podpadały, a przeto bardzo różne oszacowania Czerwonego złotego na srebrną monetę w biegu wieków sprawiały. I tak, za Kazimierza W. Ludwika, Władysława Jagielly, Władysława Jagiellonczyka, Kazimierza Jagiellonczyka, aż do czasow Jana Alberta rachowano w Polsce za jeden Czerwony złoty, od groszy srebrnych 14. do groszy takichże 16. iako opiewa Ordynacya Zupp Solnych Anni 1568. (*Vol- 1. fol: 160*) pod Rokiem 1451. między Prawami Kazimierza Jagiellonczyka umieszczona. W Roku 1496. za Jana Alberta rachowano groszy 30. (*Vol: 1 fol: 266.*) w Roku 1505. za Alexandra groszy 32 (*Vol: eod: fol: 306.*) w Roku 1598. za Zygmunta Trzeciego groszy 58. (*Vol: 2: fol: 1455.*) W Roku 1611. za tegoż Króla rachowano za czerwony złoty groszy 70. (*Vol: 3. fol: 15*) To było ostatnie groszow za Czerwony złoty rachowanie, i trwało do Roku 1620. od którego zaczęło się

nowe

nowe raczowanie na złote za Czerwony złoty, i tak tego Roku 1620. także za Zygmunta trzeciego oszacowano Czerwony złoty za złotych 4. (*Vol: 3. fol: 372.*) Roku 1650. Kommissya do rozrządzenia Mennicy Konfitytucyą Seymu 1649. za Jana Kazimierza (*Vol: 4. fol: 288.*) wyznaczona, rozkazała rachować za Czerwony złoty złotych sześć. Potym Konfitytucya 1679. za Jana trzeciego (*Vol: 5. fol: 351.*) złotych 12. monety szelężney za Czerwony złoty brać kazała. Nakoniec Prawo 1717. za Augstta II. (*Vol: 6. fol: 331.*) oszacowało Czerwony złoty na szelągi po złotych 18. Ostatnie zaś i nayświeższe ustawy względem waloru i kursu monet za czasow Naszych wypadłe, nie potrzebują przypomnienia, bo wszystkie wiadome, jako w exekucyi zostające.

Ta jest Historia odmian w Polsce szacowania na srebną monetę Czerwonego złotego. Te jednak odmiany są tylko liczbowe, bo proporcya waloru srebra do waloru złota zawsze prawie ie-

dna

dna, choć przy tylu odmianach była zachowana; bo w groszy 70. Roku 1611. za Czerwony złoty dawane, albo w złotych 18. Roku 1717. za tenże przepisane, tyle prawie przedniego srebra wchodziło, ile się znajdowało w groszach 14. Za Kazimierza W. Roku 1368. za Czerwony złoty rachowanych; ale te grosza dawniejsze były wielkie i z czystego srebra, później zaś bite co raz były mniejsze i podlejsze, bo dobrze miedzią napełnione, dla tego też ich kilka razy więcej w liczbie za tenże Czerwony złoty rachowano. To jest źródło po zaplątanych u Nas dawnych zapisów, przedaży, Czynszów, Dziesięcin pieniężnych &c. bo wyrażonych w nich monet nazwisko, i liczbę do dzisiejszych pieniędzy stosujemy, nie chcąc poznawać wewnętrznego walurowi tamtych. W dawnych wiekach Przodkowie nasi trzy tylko prawie gatunki monet bitych po rekach krążących w Kontraktach i zapisach wspominała; to jest, Grosze, Talery i Czerwone złote, które nazywały się *Florum aurei*, albo *Florem Hungari-*

gari-

garicales. Zaś kopy, grzywny, polkopi-ki &c. były tylko rachowania, iak mo-wią, *idealne*, czyli liczbowe, summy z groszow wynikły, bo kopa (*sexagena*) znaczyła groszy 60. Grzywna (*Marca*) groszy 48. polkopek (*media sexagena*) a pozniey nazwany złoty, groszy 30. Wiardunek (*Ferto*) groszy 12. Szkoy-ciec (*Scotus*) groszy dwa. Grosze zaś by y dwoiakie, *Prajkie* (iak twierdzą Nasi Hi-storycy od Waclawa Króla Polskiego i Czelkiego razem, wprowadzone) i *Polskie*, a każde z nich w dwoch gatu-nkach znane; Szerokie, czyli *grossi lati*, które były większego waloru i pospolite, czyli *communes*, które mnieyszego. Sze-roki grosz miał w sobie Denarow 18. a po-spolity tylko 12. Miedziane pieniądze, i te drobne, dopiero po Roku 1650. z Mennicy Polskiej pokazywać się pocze-ły, ncypierwey bite były szelagi na grosz cztery rachowane, iako p zepi-sała Kommissya do Mennicy wyż-y wspomniona z Seymu 1649. wyznaczo-na. Uwaga nad tą monet naszym co-raz na mnieysze i podleysze gatunki

D

od

odmianą wyżej w Chronologii upodła-
 nia iey namieniona, w wielu bardzo
 materyach Historji naszej i Prawa oświe-
 cenie daie. Czytając w Historji naszej
 różne przedaży, iako to naprzykład Xię-
 stwa Oświecimskiego za piędziesiąt ty-
 sięcy grzywien groszy szerokich Pra-
 skich, ustąpienie Ziemi Drohickiej i Wę-
 growskiej za sześć tysięcy kop groszy
 szerokich &c. Znaydując różne taxy w
 Prawach Naszych, iako to: gdy Kazi-
 mierz W. Roku 1347. (*Vol: 1. fol. 24*)
 nakazuje po zmarłym bezdzietnie Kmie-
 ciu w Dobrach Ziemskich sprawić do
 Kościoła Parafialnego Kielich z Pateną za
 półtory grzywny; gdy Władysław Ja-
 giełło Roku 1433 (*Vol: 1. fol. 113.*)
 ponawiając taxę dla ludzi Wojskowych,
 przepisuje, aby płacili za Wołu puł grzy-
 wny, za Krowę ośm Szkojcow &c. gdy
 za Zygmunta I. Roku 1523 (*Vol. 1. fol.*
426.) kładzie się w formie pozwu za-
 grożony szacunek Wołu grzywien trzy;
 gdy Zygmunt III. Roku 1609. (*Vol.*
2. fol. 1704) stanowi nową taxę dla
 Wojskowych w słowach = baran groszy

10. i skórę wrocić, wieprz karmny złotych 2. &c. gdy tenże Zygmunt III. Roku 1620. (Vol: 3 fol. 370.) przepisując cenę towarow zakazuje = aby exami-
tow rozmaitey maści Kupcy drożey łok-
cia nie. przedawali nad złotych 4.
Atlasu i Adamaszku nad złotych pół
trzecia = &c. Czytając mowę takowe i
tym podobae rzeczy, jeżeli nie szukam
proporcji tax wyrażonych do waloru
dzisieyszey kurrency, wpadać muszę
w błędliwe rozumienie o niezmierney
rożnicy ceny dawnieyszey rzeczy, od
dziśieyszey. Ale gdy wynayduję szacu-
nek Czerwonego złotego w każdym Ro-
ku w sztukach srebrnych w ten czas
za niego dawanych, gdy walor tych, z
walorem dzisieyszey monety znoszę i
porównybam, niknie zaraz zdanie o ta-
niości dawniey niezmierney; bo się prze-
konybam, iż lubo w pewnym stopniu
pretia rerum podniosły się, atoli nie tak
wysoko, iak go gminne mniemania, al-
bo powierzchowne czytania tax dawniey-
szych wystawiać zwykły; bo i teraz za
złotych blisko sto Kielich do Kościoła

Da

Para-

Parafialnego sprawiony, Woł za złotych 31. w niektórych Powiatach, Atlasu łokiec za złotych 12. kupiony prawie bydź może; które to kwoty z dawniejszych tax wyżey położonych na dzisieyszą kurrencyą redukowane wypadają. Ale mniejsza że partykularni niektorzy będą mieli błędne mniemania w Historii monet naszych, bo te nikogo nie pokrzywdzą, byleby od Izb Sądowych na zawsze oddalone były. Istotną zapewne jest potrzebą, aby w Sądach na datę zapisow, Kontraktów &c. uwagę miano; aby walor pieniędzy w nich wyrażonych do dzisieyszego ewaluowano, aby nie *æquivocum*, to jest tyle groszy, tyle złotych, ile się w dawnym zapisie czyta, ale *æquivalens*, to jest walor cały dawniejszych monet w pieniądzach dzisieyszych wracać kazano, Ma naprzykład Kościół Parafialny z której Wsi Dziesięcinę pieniężną oszacowaną *in Libro Beneficiorum* 1440. na grzywien cztery, albo *in Retaxationum* 1529. na grzywien sześć, albo ma kto zapis około Roku 1496. złotych 300. Niegodzi się

tu

tu chwytać *aquivocum*, aby te grzywny dzisieyszemi groszami miedzianemi, albo złote złotówkami wypłacane byǳ miały; bo za pierwsze grzywny 4. Roku 1440. należy dzisiay z gorą Czerwonych złotych 13. za drugie sześć 1329. Czerwonych złotych 9. a za złotych 300. *Anni* 1496. Czerwonych złotych 300. bo w groszach 192. cztery grzywny czyniących, Czerwony złoty po 14. groszy rachowany więcey się razy znajduie, iak 13. w groszach 288. sześć grzywien czyniących, rachowany po groszy 32. znajduie się razy 9. w złotych 300. rachowany po groszy 30. znajduie się razy 300. Co się dla przykładu przytacza do przekonania, iż tak należy postępować przez wszystkie wyższe i pozniejsze lata.

Zgoła iak dzisiay wszystkie Kraie i Banki do waloru Czerwonego złotego ewaluacją swych monet iednych do drugich czynią, tak podobnież w Sądach przez walor Czerwonego złotego dawniejszych monet do dzisiejszych

ewa

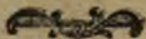

ewaluacją czynić należy. Ta jest myśl
Praw naszych najdawniejszych, to od
dawnych bardzo czasow wykonywają
Nasze Magistratury Sądowe.

Jeszcze w Roku 1447. (*Vol. 1. fol.*
134) gdy Kazimierz Jagiellonczyk sta-
nowił, aby drobne pieniądze (*pecunia*
braccata) po całym Królestwie brane by-
ły, ostrzegł zaraz przydatki dla mają-
cych w zapisach inne monety = *pro me-*
dio lato grosso novem denarii minuta & *brac-*
cata pecunia recipiantur, ad latos autem gros-
sos Pragenses, qui eos in suis obtinent censibus
fiant additiones secundum cursum communem
inter Mercatores currentem = i znowu na
drugim miejscu *fol: 153* = *quod pecunia*
braccata resipiat. Nisi forte aliquis de jure
pro censibus & *Decimis fertonalibus debeat*
exigere latos grosses moneta Pragensis = i
jeszcze raz dalej *fol: 156*. — *inter Credito-*
res verò habentes inscriptiones supermediantēs
taliter est statutum; quod quilibet talium pe-
cuniam sibi ante hanc dispositionem inscrip-
ta:n juxta continentiam Literarum suarum li-
bere exigat in moneta, in ipsa Inscriptione ex-

pres-

pressa. Deinceps verò non nisi minuta pecunia, vel simpliciter marcæ moneta & numeri Polonicaum inter Creditores inscribantur =
 W korekturze Trybunału Roku 1726. (*Vol: 6. fol 437.* bardzo iasny wypisany wyrok = Waruiemy i stanowiemy, aby „, *ab hinc* tak summy wszelkie, iako i „, wyderkassy; które *in futurum* zacią „, gnione będą, *moneta in Contractu expressa, valore autem in Regno currenti* wypłacane były = toż samo zapewne, a ni inne tego Prawa zamierzenie było, które miał Kazimierz Jagiellonczyk, aby rzetelny waltor monety dawney (to jest ile w niey czystego srebra znaydowało się) w monetach pozniejszych, chociaż pomnożonych *quantitate numerica* oddawano; tak własnie, iak gdy dzisiay zaciągnie kto długu. złotych 100. w złotowkach, a potym chce go wypłacać groszami srebrnymi, powinien dać za sztuk pierwszych sto, tych drugich czterysta; bo czyli się zważać będzie ilość czystego srebra, czyli wartość względem Czerwonego złotego, taka jest w sztukach groszy 400. iaka w sztukach złotowek

100 Nie domysł iakowy, ale Stary Rze-
czypospolitey tak wytłomaczyły Kon-
stytucyą 1726. na Seymie 1766. *tit:*
= Ustawa waloru i kursu monet „ = A
„ gdy według terażnieyszego porowna-
„ nia monet *in valore intrinseco* Czer-
„ wony złoty, który podług Konstytu-
„ cyi Anni 1717. szedł dotąd w zło-
„ tych Polskich osiemnaštu, teraz jest
„ niżony do złotych Polskich szesna-
„ stu groszy dwudziestu dwóch i pół;
„ przeto zachowując całość Kontraktow,
„ i wszelkich Tranzakcyi według Kon-
„ stytucyi Anni 1726. monetę w kon-
„ traktach wyrażoną, a walor w Króle-
„ stwie idący ostrzegaiącey, deklaruiemy:
„ iż Debitorowie opłacaiąc summy
„ tak Du łowne, iako i Swieckie, na-
„ wet i od Kupcow na Ikrypta lub we-
„ xle, zaciągnione, chociażby w opisie
„ tylko *numerica species* Czerwonych zło-
„ tych była wyrażona, też summy mo-
„ netą w Kontrakcie opisaną, a wa-
„ loreni teraz ustanowionym, to jest:
„ do łacaiąc do każdego Czerwonego
„ złotego po pięć groszy srebrnych, a

„ za dawny złoty każdy monetą po-
 „ życzony, terazniejszy złoty, to jest
 „ cztery grosze srebne oddając; wy-
 „ płacać powinni będą. = I znowu mię-
 „ dzy Konstytucyami Xięstwa Litewskie-
 „ go na tymże Seymie 1766. *tit:* = spo-
 „ sob placenia summ = A tynfami i Szof-
 „ tnikami zaciągnięone summy, ponie-
 „ waż cena tych Tynfow i szofszakow
 „ jest przez porównanie wewnętrznego wa-
 „ loru teraz niżoną, więc nie przywię-
 „ zuiąc się do przeszłej ceny tychże
 „ tynfow i szofszakow, lecz podług ce-
 „ ny *ad præsens* ustanowioney, mają być
 „ wypłacane *in quantitate* złotych w za-
 „ pisach wyrażonych, rachuiąc Tynfa
 „ po groszy miedzianych 27. a szofszak
 „ po groszy 10. lub nową monetą, od-
 „ dając za każdy złoty w zapisach wy-
 „ rażony złoty *in specie* naszej nowej
 „ monety. = Toż samo potwierdzone zo-
 „ stało na Seymie 1768. *fol:* 140. toż sa-
 „ mo na Seymie 1775. Tom. I. *fol* 81. *tit:*
 „ = Utrzymanie *Pedis monetarii*.

Lecz i Dekretow Sądowyrh, któ-
 remi się myśl Prawa dowodzić zwykła,
 peł-

pełne są Akta różnych Magistratur, które przekonywają, że dawniejszych monet wartość należy ewaluować do waluoru monet późnief kurs mających. Aby nie wiele mieysca zabrały allegacye, kilka się tylko takowych przytoczy. Dokładny w tey mierze iest Dekret Seymowy w Warszawie Roku 1641. *Ferta quinta ante Festum S. Matthæi Apostoli* napisany, w Aktach Grodu Krakowskiego *sub Feria tertia post Festum S. Mathiæ Apostoli Anno 1642.* znaydujący się, w takiej osnowie = „ *Sacra Regia Majestas* „ *cum Consiliariis Regni Lateri. Sacræ* „ *Regiæ Majestatis assidentibus; & Nun-* „ *tiiis Terrestribus, controversiis exau-* „ *ditis, probeque trutinatis &c. Quantum* „ *verò spectat quæstionem novæ emer-* „ *gentiæ de solvendis antiquis, ante* „ *hominum memoriam, inscriptis Eccle-* „ *siaisticis censibus, utrum moneta ad* „ *præsens currenti, an juxta illius tem-* „ *poris, quo Inscriptiones factæ sunt, sta-* „ *tum & probitatem monetæ tunc exi-* „ *stentis, solvendi sunt, nec, ne? Sacra* „ *Regia Majestas cum eisdem Consilia-*

„ riis

„ riis Regni & Nuntiis Terreſtribus, ean-
 „ dem quæſtionem dijudicando, deciden-
 „ doque, habita ratione juſtitia & æquitatis,
 „ tum considerata probatiõne monetæ,
 „ quæ ſupra annos centuum retroactos,
 „ non niſi ſolido argento, & auro in
 „ Regno hocce conſtitit; ſententiare di-
 „ gnata eſt, ut deinde de cenſus antiqui,
 „ tempore memoriã hominum exce-
 „ dente inſcripti, attento Inſcriptionum
 „ tenore, & juxta ipſius verba ſenſum-
 „ que æſtimentur. Ubi nimirum in Mar-
 „ cis Argenti puri (ut in præſenti Con-
 „ ventus Tinecenſis, & præfati Zabaw-
 „ ſki caſu) inſcriptæ ſunt Marcæ argen-
 „ ti, ut eadem Marcæ puro argento, aut
 „ pretio & valore puri argenti pro tempore
 „ exiſtenti, Eccleſiis, piis locis, & eorum
 „ Rectoribus ſeu Adminiſtratoribus, pen-
 „ dantur & exſolvantur. =

Trybunałskich Dekretow, redukoye
 monet dawnych do dzisieyszey Kur-
 rencyi czyniãcych, wiele ſię znaydu-
 ie; niektóre z nich namiemiamã ſię; o-
 ſobliwie Trybunału Lubelſkiego 1644.

Feria

Feria tertia post Dominicam Cantate, Klasztor OO. Augustyanow Krakowskich otrzymał Redukcyą złotych 10. na Czerwonych złotych 10. Tegoż Roku 1644. *Feria sexta in Crastino Nativitatis Beatissimæ*, Szpital Krakowski S. Jadwigi; redukcyą kaźdey grzywny na złotych 36. 1749. *Feria 6ta. post Festum Transfigurationis Domini*, Altarysta Katedralny Krakowski S. Klemensa, zyskał redukcyą 500. złotych Węgierskich, na dziewięć tysięcy złotych Polskich, a piętnastu grzywien Czynszu rocznego, na złotych 630. 1775. *Feria tertia post Festum S. Martini*, w Grodzie Krakowskim z remisy Trybunalskiy, Altarysta Kościoła Archi - presbyteralnego, otrzymał redukcyą 700. złotych, na 7000. złotych teraznieyszych &c. Nawet w Galicyi Naywyższy Trybunał Lwowski rządzi się w tey mierze wyrokami w Polsce wypadłemi, bo 1774. *Feria secunda ante Festum S. Matthæi Apostoli*, redukował grzywnę (iak wyraża) *juxta præscriptum Decretii Tribunalitii Lublinensis Anni 1767.* na złotych 40 groszy 15

Zda-

Zdaie się iż do poznania prawdziwego wewnętrznego szacunku Monet dawniejszych każdego Roku, dosyć jest uważać Prawa Koronne dawne wyżey cytowane, ilość sztuk srebrnych za Czerwony złoty, lub Talar przepisujące; bo ile razy przez dywizyą w summie dawney *in quantitate numerica* owych gatunkow, pod swoim Rokiem, znajduje się Czerwony złoty, lub Talar, tyle Czerwonych złotych, lub Talarow *in Specie*, albo walor ich podług dzisiejszey kurrencyi w monecie terazniejszey, oddać należy. Ale nawet Złotnicze doświadczenie o konieczney potrzebie takowey ewaluacyi przekonać potrafi; gdzie są kolekcye monet dawnych Polskich, które się w kilku miejscach porządne osobliwie w Krakowie znajdują.

Nie tylko zaś z wyżey wyrażonych dotąd dowodow wynika potrzeba redukowania dawnych monet w zapisach oryginalnych wymienionych; ale nawet też same racye i dowody przeświad-

cza-

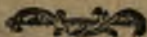

ezaią : iż może wyniknąć potrzeba czynienia nowey redukcji monet ; iuż raz dawniey redukowanych ; bo naprzykład kto zyskał redukcją grzywien z Roku 1440. na złote pod Rokiem 1620. albo 1650. &c. Zdaie się mieć Prawo dopraszania się u Sądu , aby mu znowu złotych Roku 1620. albo 1650. &c. ewaluacją do dzisieyszey monety uczyniono.

Która zaś Jurysdykcyja Sądowa ma **naywłaściwiey** moc czynienia w przypadkach szczególnych takowych redukcji monet starych do waloru dzisieyszey ? Nie czytamy wyraźnego w Prawach Naszych właśnie *de Foro* tey materyi wyroku ; bo tylko o redukcjach powszechnych dla całego Kraiu, iaki która moheta kurs i szacunek mieć powinna, kto ją czynić i ogłaszać prawnie może, dosyć wiele Ustaw znaydujemy. Zdaie się jednak że nie tylko same *Ultimæ Instantiæ* Sądowe Magistratury, ale też i niższe *Subsellia* wszelkie, ewaluacją monet w przypadkach szcze-

gul-

gułnych Spraw czynić by mogły. Nay-
 więcey Dekretow redukcyi dotąd wypa-
 dło w Trybunałach; ale mówić można,
 iż nie dla tego, aby ta materya wła-
 śnie przez Prawo Trybunałowi podda-
 na była; tylko bardziej dla tego: że niż-
 sze *Subsellia* zwyczajnie ią do Trybu-
 nałow odsyłały; ale także mogą być
 pokazane Dekreta podobnychże reduk-
 cyi tak w Ziemskich iako i Grodzkich
 Sądach nastąpione. Sam Trybunał daw-
 nieny powątpiewał czyli się mógł w tę
 Materyą wdawać; bo Sprawa między
 Konwentem Tynieckim, i Zabawskim
 wyżey z Dekretem swoim przywiedzio-
 na, sądzona była na Sądach Seymowych
 Roku 1641. z remisy Trybunałskiey,
 bo ią tam Trybunał, iako *questionem*
novæ emergentiæ odesłał; a postaremuż od
 Roku 1641. chociaż Prawo na to późnien-
 sze nie wypadło aż do dzisiay, bez
 powątpiewania sądził i sądzi Trybunał
 takowe Sprawy. Konstytucye *in re mone-*
taria za Kazimierza Jagiellonczyka, za
 Jana Alberta i Alexandra Królów sta-
 nowione, zdaią się wyciągać w tey mie-
 rze czułości Urzędow Starościńskich;
 a gdy

a gdy Konstytucya 1768. nakazała obserwować *quam rigidissime gradus Instantiarum*, aby żadna Sprawa, która w Grodzie lub Ziemstwie sądzona nie będzie nie wytaczała się do Trybunału *ex cruda citatione*; &c. nie powinny by ani Ziemstwa, ani Grody powątpiewać, że wprowadzone do swoich Sądów Sprawy *pro reductione monetæ antiquæ in Contractu expressæ*, mogą *definitivè* rezolwować.

Przyzwoicie zbior niniejszy i uwagi w nim wyrażone mogą się zakończyć przestrogą sławnego Praw naszych Redaktora, Jakóba Przyłuskiego, za czasów Zygmunta Augusta Pisarza Ziemskiego Krakowskiego Lib. 4. Cap. 4. Fol. 688. = *Quocirca Argum esse Judicem oportet, ut & Legi scriptæ satis fiat per Eum, & si ipsa aperte non adversetur: æquitatem sectetur, ne si in alterutram partem vehementer declinet, austeritate vel remissione in Officio integri & Sapientis Judicis peccet.* =

XVIII. 1. 375

F

XVIII-1-375